

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity

katedra výtvarné výchovy

Keramický oltářní obraz

diplomová práce

Autor: Kvapilová Petra

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Josef Lorenc

Oponent: doc. PaedDr. Radko Chodura, CSc.

Datum odevzdání: 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem Keramický oltářní obraz (praktickou i teoretickou část) vypracovala samostatně podle pokynů vedoucího práce a na základě uvedených materiálů a literatury.

V Českých Budějovicích Podpis

Poděkování

Dovoluji si touto cestou vyslovit poděkování za udělené rady, odborné vedení a předávané zkušenosti, které mi pro realizaci diplomové práce poskytl Mgr. Josef Lorenc, jenž je vedoucím diplomového úkolu. Také bych ráda poděkovala doc. PaedDr. Radko Chodurovi, CSc., že mne přivedl na myšlenku zabývat se právě tímto tématem a umožnil mi nahlédnout hlouběji do tajů sakrálního světa.

Anotace

Diplomová práce s názvem Keramický oltářní obraz obsahuje jak část praktickou, tak část teoretickou.

V teoretické práci se zabývám historií a koncepcí kostela, do které bude oltářní obraz adjustován. Dále zmiňuji všechny náležitosti týkající se postavy sv. Prokopa, tedy život, studia, vzdělání, zázraky, kterými se sv. Prokop dostal do povědomí veřejnosti, popisuji zde Dalejskou jeskyni u Prahy, v níž světec přebýval, zmiňuji se o dochovaných památkách a také se zde zabývám osudem ostatků sv. Prokopa. Objasňuji motivační zdroje, ikonografii světce a popisuji technologický postup práce.

Do praktické části přikládám návrhy oltářního obrazu od těch nejpůvodnějších a fotografie zhotovené v průběhu tvorby. Nejprve samostatně řeším zoomorfní postavu čerta, v němž hledám ten správný expresivní výraz a zpodobení zla. Dále studuji anatomicky postavu světce a hledám pohyb, ve kterém ho zachytit tak, aby celá scéna působila dynamicky a byla plná napětí. Nakonec navrhuji celou kompozici, která má diagonální charakter a zhotovuji reliéf z kameniny, který je realizován jako soubor glazovaných kachlů adjustovaných na dřevěné desce ve velikosti adekvátní původnímu oltářnímu obrazu. Poslední část obsahuje fotomontáž umístění v sakrálním prostoru.

Ceramic altarpiece

Absract

The dissertation contains both practical and theoretical part. I deal with history and conception of the church in which the altarpiece will be adjusted in theoretical part. Furthermore, I allude to all proprieties that are associated with person of Saint Prokop - his life, studies, education and miracles which got him to awareness of the public. I describe the Dalej cave near Prague where he lived in, I make reference to extanted relics and I am also engaged in a fate of St. Prokop's remains. I am showing up the motivation resources, iconography of the Saint and I am describing the technologic procedure of work.

I attach the most original proposals of altarpiece to the practical part and also the photographs produced during altarpiece creation. First of all I am separately solving zoomorphic character of devil in which I am searching the right expression and representation of evil. Next I am studying anatomically the statue of the Saint and I am trying to find a move in which I want to capture him to get the dynamic and thrilling scene. Finally I propose the disposition which has a diagonal character. I am making the pottery relief that is realized as a set of glazed tiles adjusted on wooden plate in the same size as the original altarpiece was. The last part of dissertaion contains the photomontage of positioning in the sacral space of the church.

Obsah

1. ÚVOD	8
2. MOTIVAČNÍ ZDROJE	10
3. SVATÝ PROKOP	12
3. 1. Z legend a letopisů.....	12
3. 2. Prokopův život.....	13
3. 2. 1. Rodinné poměry	13
3. 2. 2. Vzdělání	13
3. 2. 3. Vzdělávací a pastorační činnost.....	14
3. 2. 4. Zázraky.....	15
3. 3. Dalejská jeskyně u Prahy.....	16
3. 4. Dochované památky po sv. Prokopu.....	18
3. 5. Osudy ostatků sv. Prokopa	19
3. 6. Zázračný sázavský obraz	22
3. 7. Prokopská tradice	23
3. 7. 1. V literatuře	23
3. 7. 2. Ve výtvarném umění.....	25
3. 8. Svátek sv. Prokopa 4. července	27
3. 9. Proč je sv. Prokop patronem horníků	28
4. KOSTEL SV. PROKOPA NA BŘEZOVÝCH HORÁCH	30
4. 1. Architektura	30
4. 1. 1. Původní stavba Březových Hor.....	30
4. 1. 2. První přestavba kostela	31
4. 1. 3. Druhá přestavba	32
4. 1. 4. Konečná pseudorománská podoba.....	33
4. 2. Slavnostní obřady a mše.....	34
5. TECHNOLOGICKÝ POSTUP	36
5. 1. Materiál.....	36
5. 2. Vytváření	36
5. 2. 1. Návrhová práce	36
5. 2. 2. Modelování	38
5. 3. Sušení	38
5. 4. Přežah	39
5. 5. Glazování.....	39
5. 6. Ostrý výpal (dožah)	39
5. 7. Umístění	40
6. ZÁVĚR	41
BIBLIOGRAFIE	42
PŘÍLOHY	43

1. ÚVOD

„Umění je činnost,
která člověku dovoluje vědomě ovlivňovat druhé
prostřednictvím jistých vnějších znamení tak,
aby v nich vyvolal nebo oživil pocity, které sám zakusil.“

L. N. Tolstoj

Umění je dle mého názoru označení pro cokoliv, co má estetický účín a je složeno ze znaků, které byly dříve metaforou. Slovo umění je velice široký pojem s bohatou škálou významů. Umění je svědomím národa a provází nás po celá tisíciletí od pravěku až do dnešní doby. A pokud chceme poznat prostředí a dobu, v nichž člověk žil, obracíme se k umění, které nám poví mnohdy více než psaný dokument.

Víme také to, že se umění v naší současné společnosti stále více stává potřebou, a to hlavně architektonické památky, které spoluvytváří životní prostředí a podílejí se na panorámatu měst či vesnic. Záhada umění jako lidské kulturní činnosti spočívá v tom, že při nazírání na něj nevědomky směšujeme dvě úrovně v nichž působí – individuální a sociální. V individuální úrovni je kritériem estetický účinek na pozorovatele, kdežto sociální úroveň je nástrojem k tvorbě nových či k inovaci dosavadních znaků, k ověřování jejich účinnosti a posléze k vzájemné dohodě o jejich významu.

Každý vidí umění v něčem jiném, což je zcela v pořádku, protože člověk je individualita a nazírání na věci kolem jsou tak velice subjektivní. Umění musíme cítit, prožívat a vnímat pokud možno všemi smysly, protože pak jedině může nastat synestézie, souznění smyslů. Máme-li těchto smyslů plně využít, je důležitým a nezbytným předpokladem naučit se dívat kolem sebe a všímat si nejen jednotlivých objektů, ale i jejich seskupení.

Bohužel dnes pro drtivou většinu populace výtvarné umění (malířství, sochařství, keramika, potažmo architektura jako svědectví dob) neznámá nic. Jsou to pro ně pouze prázdná slova, kterým nerozumí nebo rozumět nechtějí.

Hodnoty obsažené ve stavebních památkách ještě nevzešly do povědomí společnosti, proto se jejich ochrana a péče o ně nestala věcí nás všech, tím pádem se jim nedostává takového postavení, jakého si zasluhují. A co teprve sakrální stavby? Utlačujeme je výstavbou nových multifunkčních komplexů, rychlejších komunikací a všech architektonických produktů průmyslového a obchodního světa. Skvosty našich

předků, které mají uměleckou a kulturněhistorickou hodnotu, bohužel tak nedůstojně vzhlíží k nebi a asi se za nás stydí. Jsou tady po staletí a my je necháváme umírat v šedi měst.

Vím ale, že za dob totalitního režimu byl přístup ke kulturním a hlavně sakrálním stavbám mnohem horší a nebála bych se tvrdit, že nelidský. Z neúcty k památkám se vždy rodí i neúcta k lidem. Kulturní památky nám jakoby zázrakem zbyly z minulosti. To, jakým způsobem se nakládalo s kostely, zámky, kláštery atd., zde snad ani nemusím rozebírat. Vím, že zlepšit tuto situaci není věc lehká, jedná se o poměrně dost architektonických staveb, které by potřebovaly minimálně zpevnit základy, aby se nezbortily... Na takovéto opravy si samozřejmě většina z nás netroufá a ani nemůže, nejsme odborníci – restaurátoři, kulturní historici, architekti. Přesto se každý z nás může o něco alespoň pokusit, samozřejmě v případě, že má k výtvarnému umění a kultuře kladný vztah. V mých silách je zatím příspěvek diplomovou prací.

Vytvořím keramický oltářní obraz, který daruji kostelu sv. Prokopa v Příbrami na Březových Horách, a tím přispěji k oživení jeho interiéru. Tuto pohnutku ve mně vyvolalo to, že kostel byl několikrát vykraden. Po oltářním obrazu zůstalo jen prázdné místo překryté kusem látky, které návštěvníkům jen těžko prozradí, jakému patronu je kostel zasvěcen. Rozhodla jsem se tuto nemluvnou skutečnost změnit.

Protože se mi mnohem snadněji pracuje s keramickou hlínou, lépe se mi do ní vtiskují myšlenky a nápady, zvolila jsem si ji za materiál a tím nastavila trochu jiný pohled na ztvárnění oltářního obrazu. Pokud dle mého názoru proběhne mezi artefaktem a částí interiéru, do které je adjustován, vzájemná komunikace, je v podstatě jedno, z jakého materiálu je zhotoven. Chtěla jsem nalézt určitou novopohledovost, jak ztvárnit světce se všemi liturgickými atributy, zároveň respektovat ikonografii a místo, tedy sakrální prostor a v neposlední řadě oslovit diváka narativně.

Proto jsem Prokopovi ponechala atribut zoomorfní a zlo jsem ztvárnila jako čerta, jenž se mu vzpírá. Abych ctěla prostor, do kterého je obraz komponován, zvolila jsem formu reliéfu, konkrétně basreliéf. Rozměry původního oltářního obrazu jsou adekvátní velikosti realizovaného reliéfu. Práce je hotova, teď už nezbyvá než čekat, zda ho kritika přijme či nikoli, zda osloví diváka jednadvacátého století.

2. MOTIVAČNÍ ZDROJE

Diplomovou práci se zněním Keramický oltářní obraz jsem začala tvořit již před dvěma lety, kdy jsem byla posluchačkou předmětu Architektonika III., který vedl pan doc. PaedDr. Radko Chodura, CSc.

Tehdy jsme měli v rámci splnění zápočtu za úkol vymyslet nebo přetvořit artefakt, který by koexistoval s určitou architektonickou částí či spadal do architektury jako celku např. formou inovace. Dlouhou dobu jsem přemýšlela, co vytvořit, aby výsledná práce měla smysl a neskončila jen vymyšlením návrhu. Chtěla jsem vytvořit objekt, který by mohl být někde realizován a přinesl potěchu nejen mně, ale i ostatním. Tento úkol se mi zanedlouho stal ne povinností, ale splněním jednoho z mých osobních cílů, a to, že zde něco přenechám další generaci.

Stále jsem ale nevěděla, co bych vlastně chtěla vytvořit. Několik dní jsem chodila po Příbrami, ve které bydlím, a pohledem výtvarného teoretika, kulturního historika, kritika a v neposlední řadě hlavně výtvarníka, jsem se snažila nazírat na interiéry a exteriéry všech možných budov. Ale stále jsem nenacházela nic, co by mému srdci bylo nejbližší. Z nějakého důvodu mne napadlo, že bych zkusila zhotovit artefakt, který by měl sakrální charakter. Začala jsem tedy obcházet příbramské kostely a hledala, co by se do prostoru dalo zakomponovat. Ale bohužel jsem se nesečkávala s úspěchem. A to hlavně ze strany kostelníků či farářů, kteří mi moc nedůvěřovali a neposkytli mi ani fotodokumentaci toho, na čem bych chtěla pracovat.

Pak jsem zašla do malebného, leč zapomenutého kostela sv. Prokopa v Příbrami na Březových Horách a zde bylo jasné, že moje hledání našlo cíl. V presbyteriu jsem spatřila volně stojící oltář, ve kterém místo oltářního obrazu nevzhledně visela látka, která tento prostor zakrývala. Po konzultaci s farářem panem Rozmajzlem a kostelníkem panem Ciklerem, jsem se dozvěděla, že byl kostel před několika lety vykraden. To byl impuls k tomu, abych začala přemýšlet nejprve o návrhu na realizaci, jak nový oltářní obraz do oltáře adjustovat, aby splňoval požadavky sakrálního prostoru, měl narativní charakter a zároveň splňoval představu mou a měl co říci diváku dnešní společnosti.

Za materiál jsem si zvolila keramickou hlínu, která mi umožňuje poměrně snadno ztvárnit mé představy a vyjádřit myšlenkové procesy, protože jsem spíše haptický typ, tzn. že cítím více prostor a mým prostředníkem je tělo. Pocit, který prožívám při modelování ať už volné plastiky, reliéfu nebo užití keramiky, je pro mne naprosto neopakovatelný. Vnímám to jako velice spontánní a tvůrčí činnost, kterou

prožívám jako „flow“, takže úplně ztrácím pojem o čase a práce se pro mě stává zábavou a vnitřně mne uspokojuje. Zároveň má pro mne tento materiál (a myslím i pro spousty jiných lidí) kompenzační účinky a to, že se mi s tímto materiálem snadno komunikuje vidím v tom, že se při modelování a sochařství zapojují obě ruce, čemuž já jako ambidextr¹ přikládám velkou váhu.

¹ ambidextrie – nevyvinuté nebo chybějící upřednostňování jednoho z párových orgánů, tzv. „obouruč“

3. SVATÝ PROKOP

3. 1. Z legend a letopisů

„Byl někdy jeden opat jménem Prokop, rodem Čech, jenž v slovanském písmu, kdysi vynalezeném největším biskupem Cyrilem a církví kanonicky schváleném, byl dokonale vzdělán. Nejprve byl Prokop zdatným knězem svěským, života počestného a cudného, jsa oddán službě Boží.“¹

O životě sv. Prokopa, sázavského opata, se můžeme dočíst ve *středověké legendě o sv. Prokopovi* a v tzv. *Letopise mnicha sázavského*. Tyto legendy vypravují nejen o životě sv. Prokopa, ale i o osudech slovanské vzdělanosti v Čechách 11. a 12. století. Legendy o sv. Prokopu patřily ve středověku k nejoblíbenějším textům, proto se nám dochovalo obrovské množství rukopisů. Předpokládá se, že původní legenda o sv. Prokopovi byla nejdříve napsána ve staroslověnštině, a to v klášteře sázavském za vlády opata Víta někdy po návratu sázavských mnichů z uherského vyhnanství (v letech 1061 nebo 1067). Tento původní spis se nezachoval v originále, ale byl přeložen do latiny a známe jej z rukopisů 13. a 14. století.

Volně přeložená legenda o sv. Prokopovi, *Vita minor* byla za Karla IV. začleněna do *Českého pasionálu*. Vedle legendy prokopské *Vita minor*, což je hagiografický nejstarší latinsky psaný spis, a *Vita antiqua* se zachovala ještě tzv. *Velká legenda prokopská (Vita maior)* ve čtyřiaadvaceti rukopisech, z nichž nejstarší vznikl nejspíše v době po polovině 14. století. V 17. století ji vydali bollandisté² ve sbírce „*Acta sanctorum*“, znovu ji vydal ve zkrácené formě J. Emler³ a převzal F. Krásl⁴. Po obsahové stránce s ní souvisí *Česká veršovaná legenda o sv. Prokopu*, zachovaná v jediném rukopise z poloviny 14. století jako část tzv. *Hradeckého rukopisu*.

Život sv. Prokopa a informace o počátcích sázavského kláštera a jeho dějinách za prvních tří opatů je také vložen do *Kosmovy kroniky*, kdy však byla starší prokopská legenda *Vita minor* zkrácena, byly vypuštěny skoro všechny Prokopovy zázraky, rozšířena byla však tak, že do ní byl vložen padělek.

¹ Text legendy o sv. Prokopu - překlad -Bohumil Ryba

² bollandisté - skupina jezuitských vydavatelů legend a soupisu světců v barokní době

³ Emler Josef (1836 - 1899) - prof. pomocných věd historických na pražské univerzitě, rektor

⁴ Krásl František (1844 - 1907) - pomocný pražský biskup a církevní historik

Tento padělek prý napsal podle Chaloupeckého¹ autor sám a pojednává o nadání kláštera za knížete Oldřicha. Autor tím chtěl dosáhnout zabezpečení práva na nemovitý majetek kláštera. Konečnou redakci Letopisu provedl neznámý mnich kláštera patrně kolem roku 1177, a proto je nazýván *Letopisem Mnicha sázavského*.

Kronika t.ř. Dalimila a *kronika Pulkavova* vypravuje o sázavském klášteře a poustevnictví Prokopa.

3. 2. Prokopův život

3. 2. 1. Rodinné poměry

Starší prokopské legendy uvádějí některé podrobnosti o Prokopově životě. *Letopis mnicha sázavského* zaznamenal, že Prokop byl rodem z Čech a že byl vzdělán co se týče slovanského písma. Rok jeho narození je znám jen přibližně a místo se odhaduje na ves Chotouň mezi Českým Brodem a Kouřimí, na zemanské tvrzi. Jeho otec se jmenoval Vít (Vojslav) a matka Božena (Svatava).

Jméno Chotouň se poprvé vyskytuje právě v tomto rukopise z konce XII. století a odtud přechází do ostatních textů. Ale rukopis *Staročeského pasionálu* legendy v české próze nezná. Zdá se, že v rukopise letopisu jde o pozdější vsuvku. V legendě *Vita maior* se píše, že Prokop odešel roku 1009 do samoty, opustil rodinu, zbavil se celé své minulosti, aby žil jako poustevník.

Pozdější tradice se přiklonila k roku 970 nebo 975 jako době Prokopova narození. Z legendy je patrné také to, že byly jeho rodiče ušlechtilí, ani chudí ani bohatí, nýbrž skromně a řádně žijící. Sám Prokop prý odmala toužil po poznání, byl skromný a učenlivý, mírné povahy a uctivý k rodičům.

3. 2. 2. Vzdělání

Bohužel není známo, kde se Prokop vzdělával a kde působil jako kněz. Legenda *Vita maior* se zmiňuje o výchově na Vyšehradě, kde Prokop navštěvoval školu sv. Petra, ale kanovníkem se nestal, protože vyšehradská kapitula vznikla až po Prokopově

¹ Chaloupecký V. (1882 -1951) - český historik, hlavní představitel historiků na Slovensku meziválečného období

smrti, roku 1070. Pak přijal roucho sv. Benedikta¹, vrátil se zpět do rodného kraje a usadil se na Sázavě. Tam jej při lovu objevil kníže Oldřich a založil při Prokopově obydlí klášter.

I zde kolem sebe Prokop shromáždil žáky a utvořil s nimi slovanskou mnišskou osadu. Do dnešní doby se nepodařilo objasnit, jaké řehole skupina byla. Předpokládáme však, že jejich orientace byla východní. Stal se členem benediktinského řádu, který si vepsal do štítu prosté heslo „*ora et labora*“, tedy modli se a pracuj.

3. 2. 3. Vzdělávací a pastorační činnost

Benediktinský řád mohl přijmout jen na dvou místech. S největší pravděpodobností to byl břevnovský klášter, založený biskupem Vojtěchem, kde Prokopa přijímal asi opat Jaromír zvaný Dobromír. Další alternativa je, že se stal Prokop členem v ostrovském klášteře, který se rozprostírá na soutoku Sázavy s Vltavou. Jedním z důkazů je to, že *Letopis mnicha sázavského* podtrhává větu: „...shromáždív několik bratří zbožného života a mravů, rozhodl se, když jednomyslná láska poutala v soulad jejich duše, dát jim řeholní pravidla a bohoslužbu po vzoru požehnaného otce Benedikta...“². Fakt je ten, že po vyvraždění Slavníkovců se mniši, kteří měli bližší rodové svazky s tímto kmenem, rozprchli.

Do ústraní odešel i Prokop, ale u něj se jednalo spíše o touhu po samotě než o obavu z případného ohrožení. Nejprve sídlil v jeskyni v Dalejích u Jinonic, později v roce 1009, odešel do lesů poblíž Sázavy a žil zde dlouhý čas jako poustevník v jeskyni. U Prokopa došlo k zásadnímu životnímu převratu, který popisuje kronikář sázavského kláštera ve 12. století. Na Sázavě tedy nakonec našel klid, dostával dary či almužny, obdělával půdu, kácel lesy. Později se svým synem Jimramem, synovcem Vítem a dalšími založili poustevnickou osadu. Prokop dostal v klášteře povolení žít o samotě v tzv. „celle“, jeskyni či klášterci.

Starší legendy zdůrazňují jeho prostotu a lásku k chudým. Prokop se z vlastní iniciativy, vlastním jménem, podílel na stavbě kláštera, a proto se příslušníci jeho rodiny stali po jeho smrti nástupci v opatské funkci. Dále je doloženo to, že kníže Boleslav na počátku své

¹ sv. Benedikt z Nursie (480-543) - zakladatel benediktinského řádu

² Kosmova kronika česká, překlad Hrdina K. a Bláhová M., Praha 1972, s. 212

vlády sázavský klášter potvrdil a obdaroval, a Prokopa uvedl do opatské funkce. Všechny legendy se zmiňují o Prokopově autoritě u knížecího dvora, zejména za Břetislava I. Také zmiňují Prokopovu činnost lékařskou, která se projevovala různými zázračnými skutky, kdy byli uzdravováni nemocní.

V březnu 25. roku 1053 pravděpodobně Prokop zemřel ve svém klášteře a byl pohřben před hlavním oltářem sázavského chrámu. Jiné zdroje uvádějí, že byl opat pohřben v kostele svaté rodičky boží Marie za přítomnosti biskupa Šebíře. To by znamenalo, že se opat dožil 78 až 83 let. Teprve antropologické zkoumání ostatků vedlo ke zpřesnění. Prokop se měl narodit na přelomu osmdesátých a devadesátých let 10. století, takže se dožil něco kolem šedesáti let. Opatství bylo svěřeno do rukou synovce Víta.

3. 2. 4. Zázraky

Později pátral Svatý stolec po Prokopových zázracích. Mnich sázavský¹ zázraky vynechal, vůbec se o nich nezmínil, protože je pro svůj účel obrany slovanského kláštera a jeho historie nepotřeboval. Bylo jich údajně deset:

1. Zjevení sv. Prokopa ve svátek Narození sv. Jana Křtitele v liturgickém průvodu. Neduživci uzdraveni dotykem jeho berly.

2. Zjevení v týž den o rok později.

3. Sakristián vidí v den téhož svátku sv. Jana Křtitele ve zjevení, jak sv. Prokop uzdravuje slepce.

4. Sv. Prokop budí mnicha - sakristiána, který zaspal.

5. Vysvobození otcovraha - kajícíka z řetězu.

6. Mnich Fabián zachráněn pod sesutou zdí.

7. Uzdravení panoše v den 4. července u hrobu světce.

8. Zachránění chlapce z močálu.

9. Šílený mladík pije z koflíku sv. Prokopa a nabývá opět zdravé mysli.

10. Dívka vysvobozená z osidel ďáblůvých, „kteráž úpěnlivě se modlíc, doprosila se úplného uzdravení mysli i těla udělením Pána našeho Ježíše Krista, jemuž čest a sláva na věky věků. Amen.“²

¹ Mnich sázavský - jeden z pokračovatelů Kosmových, vyložil události let 1125 - 1162

² Klement, Method K., Jsem ražen z českého kovu, Vyšehrad 2002, s. 57

Tuto poslední skupinu zázraků máme doloženou jen v rukopise G XXIII č. 1014 Kapitulní knihovny pražské, s. 339-348, z níž čerpal Mikuláš Salius pro kolínského Suria a také Jan Šolc pro bollandisty. Mimo zmíněné zázraky koluje ještě několik zkazek, které však nebyly nikdy pojaty komplexně v úřední legendě, je třeba se o nich také zmínit:

1. Zkazka o tom, jak čert rozlámal sv. Prokopu kolo a pak musel sám sebe stočit na nápravu. Tu má jediné „*Liber depictus*“ v cyklu kreseb ze XIV. století a převzala ji pak barokní ikonografie.

2. Zkazku o tělesné podobě sv. Prokopa má jediné veršotepec české Veršované legendy ze XIV. století. Tento popis přešel i do milostného obrazu sázavského.

3. Ztracený rukopis cisterciáka Schneidenlupa ze Sedlce nám zachovává zprávu o vzkříšení sluhy utopeného v Sázavě, vzkříšení mrtvého hochy u tumb sv. Prokopa, potrestání sekáčů trávy, kteří pracovali v den. 4. července.

4. Orání s čertem: lid žijící v okolí kláštera byl svědkem události, kdy sv. Prokop oral pluhem se zapřaženým čertem, kterého popoháněl s křížem v ruce. Údajně vyoral brázdu, která se nachází mezi Chotouní a Sázavou a je patrná dodnes. Právě tento zázrak se stal motivací mé diplomové práce.

5. Antifona „Salve kefas Bohemur..“

6. Zpráva o tom, jak olomoučtí Němci nadávali sv. Prokopu „Brot-korb“ a jak jim za to shořela Olomouc.

7. Podrobnosti o pobytu v břevnovském klášteře a zázrak s třešněmi v tuhé zimě nám traduje Dubravius Olomoucký¹.

Všechny tyto vsuvky a zkazky od individuálních autorů zapříčinily, že původní ryzí legenda byla zasuta do té míry, že se zpochybnila její pravdivost a autentičnost.

Těmito zázraky, které jsou popsány jednak ve *Vita maior*, tak i *Vita minor*, se Život sv. Prokopa řadí do typické hagiografické produkce vrcholného středověku.

3. 3. Dalejská jeskyně u Prahy

Pro památku musíme zaznamenat i dávnou tradici o pobytu sv. Prokopa v jeskyni, která se nacházela na jihozápadním okraji Prahy v Dalejském údolí u Jinonic.

¹ Jan Dubravius – olomoucký biskup v letech 1541 - 1553

Pověst vypráví o tom, že se zde sv. Prokop usadil, když v touze po samotě opustil břevnovský klášter. Fabricius¹ vypravuje: „Sv. Prokop tam zašel a mezi veliké hory a hluboké strže ponejprv na půl míle od Prahy do velmi nepřístupné skalnaté jeskyně přišel a tam nějaký čas slouže Bohu přebýval a v zbožném rozjímání poustevnický život vedl. Poněvadž však jej tam pastýři, kteří svá stáda pásli, spatřili, když totiž on si kořínky vyhledával, na tom místě vyzrazen, dále se odebral a jiné pustiny a samotiny sobě vyhledal, ve kterých své živobyčí trávil.“

Antonín Podlaha², který na vlastní oči jeskyni viděl, ji popisuje těmito slovy: „Jest to jedna z největších jeskyň v Čechách vůbec. Dlouhá je 120 metrů, s nepřístupným vchodem uprostřed srázné vápencové skály, která se táhne do temné hloubky jejích útrob. Známa již z doby kamenné, útočiště paleolitního člověka na jeho sídlištích v Čechách. Nalezeny tam pazourkové nástroje, ohniště i upravené kosti diluviální zvířeny. Vchod do sluje byl zpočátku dosti pohodlný a jasný. Pak se vešlo do „Čertovy síně“, do níž nahoře širokou skalní průrvou padalo denní světlo. Této průrvě se říkalo „Čertova hlava.“ A prý právě v této místnosti se sv. Prokop věnoval modlitbám, překládal zde *Písmo svaté* při kahanu, který mu prý ďablové zhasínali, aby ho pokoušeli. Prokop se bránil tím, že je křížem zažehnával od sebe. A jak před ním prchali, vyrazili hlavami skalní strop a Prokop od té doby mohl na své překlady využívat denní světlo. U zmiňované Čertovy hlavy bývaly prý vidět stopy čertových spárů, jak se o stěnu opíral, když prorážel hlavou strop. Z této síně údajně vedlo několik schůdků dál do jeskyně.

Před vchodem do jeskyně byl vybudován v roce 1715 malý domek – poustevna s vysokým křížem nad ní. V poustevně bydlel jako první poustevník fráter Jakub Poznaňský, terciář sv. Františka. Ve srázu vybuďoval v památném roce

svatoprokopských zázraků na sázavském obraze v letech 1711-12 kníže Adam ze Schwarzenberka kostel ke cti sv. Prokopa.

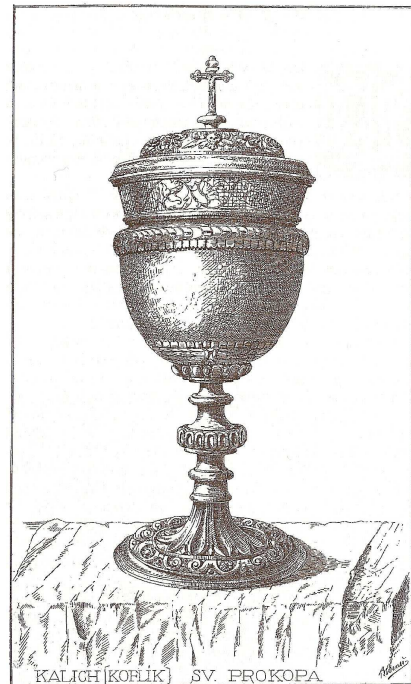
¹ Hugo Fabricius (1713 – 1790) – sázavský kronikář

² Antonín Podlaha (1865 – 1932) – pražský biskup, historik a editor, hlavní činitel dostavby Chrámu sv. Víta

Na hlavním oltáři je kopie sázavského obrazu od malíře Jana Schummera. Kostelík stojí dodnes, ale je podemlet příkrým srázem. Jeskyně i poustevna dnes už bohužel nejsou, zmizely při těžbě vápencového kamene.

3. 4. Dochované památky po sv. Prokopu

Dochoval se nám ručně vyřezávaný koflík z jalovcového dřeva, který nyní tvoří kupu kalicha a nachází se v presbytáři v ostatkovém oltáři (který byl obnoven roku 1944) sázavského chrámu. Tento koflík byl ztracen za husitských válek v dubnu r. 1421. Pak se ale údajně objevil na cestě vedoucí do Prahy. Kterási sázavská žena koflík našla a když poznala, že patří sv. Prokopu, ihned jej odevzdala pánům z Valdštejna na Komorním Hrádku k opatrování. Tak se koflík dostal až do paláce Valdštejnů na Malé Straně v Praze, kde zůstal až do třicetileté války. Když začalo na Malé Straně dobývání a rabování Švédy, vhodila jakási služka truhličku s rodinnými klenoty do studny, aby ji tak před Švédy uchránila. V této truhle se nacházel také koflík sv. Prokopa. Koflík pak znovu pro Sázavu vyprosil pražský arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek, který jej v roce 1669 klášteru navrátil.

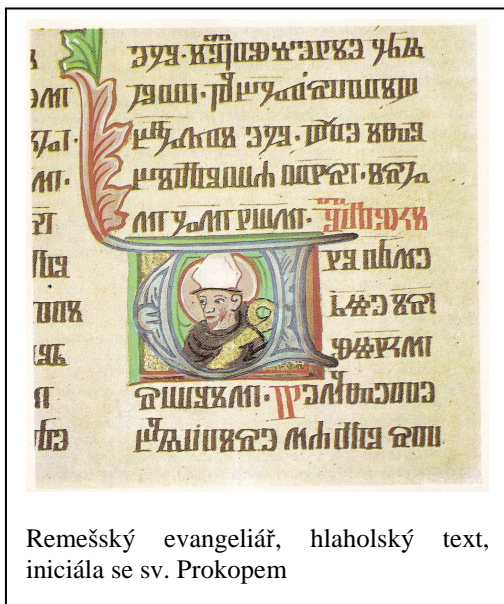

Poutníkům z Chotouně se o poutích podávalo vínu právě z tohoto koflíku. H. Fabricius dokonce zaznamenává dvě uzdravení po tom, co se osoby z tohoto koflíku napily. Opat Benedikt Grasser dokonce své uzdravení potvrdil vlastnoručním podpisem 28. října 1685. Podobně uzdravení dokládá i vyšehradský kanovník Adam Ignacius Mladota ze Solopysk. v roce 1734 *Sázavská kronika* dokládá uzdravení dcerky ze Mnichovic, která se po napití z kalicha uzdravila z padoucnice.

Po zrušení kláštera Josefem II. v roce 1785, památky po sv. Prokopu zmizely. Nakonec se ocitly v Broumově, kde je po 25 letech hledání našel roku 1811 patron kostela Vilém Tiegel, který spolu s farářem Janem Chmelou vymohl skvosty přes gubernium a konzistoř zpět.

František Jiří kníže Lobkowicz, který přišel za povodní na Sázavu, aby jako první zemský místodržitel rozdělil postiženým sázavanům zemskou podporu, navštívil i chrám. Od faráře Martina Bicana zbožně přijal víno, které bylo nalito do památného koflíku sv. Prokopa. Z toho důvodu je dodnes na Mělníce v lobkowiczských sklepech ctěn sv. Prokop jako ochránce vinařů a vína, ale i proto, že údajně proměnil knížeti Oldřichovi vodu ve víno podle Kristova vzoru z Kány Galilejské.

Dále se do dnešní doby dochovala opatova lžice, která se nachází na témž místě. Jeho hůl je však součástí pokladu svatovítského chrámu. Písemné památky se dochovaly pouze v torzu a neví se, zda je tvořila opravdu ruka světce.

Jsou to dva listy ze staroslověnské knihy, takzvané *Pražské hlaholské zlomky* a takzvaný *Remešský evangeliář*. Jedná se o 16 pergamenových listů psaných cyrilicí, jež daroval král Karel IV. klášteru Na Slovanech v Praze. Řeholníci ke spisu dodali sbírku epištol a evangelií psanou hlaholicí o 31 listech. Starší část rukopisu pochází však z 12. až 13. století z Ruska a mladší pochází z roku 1395. Zajímavé je, že dílo bylo zcizeno za husitských válek a náhle se ocitlo v

Konstantinopoli, kde je kardinál Karel lotrinský roku 1546 koupil a daroval remešské katedrále. Na tento svazek pak při korunovaci přísahali francouzští králové. Za francouzské revoluce se dílo ztratilo a až roku 1835 jej objevil ruský spisovatel Turgeněv v remešské knihovně. Tam je sázavsko-emauzské evangelium uloženo do dnešní doby.

3. 5. Osudy ostatků sv. Prokopa

Dát dohromady Prokopovy ostatky je věc složitá. Prokop byl pohřben v roce 1053 do kostela Panny Marie a sv. Jana Křtitele v Sázavském klášteře, který sám postavil. Zde odpočíval až do konce 11. století, kdy byly jeho ostatky přeneseny do nově postavené kamenné baziliky. Roku 1204, na den sv. Prokopa - 4. července vykonal kardinál Quido na popud papeže Inocence akt svatořečení. Vlastnoručně odkryl a

vylomil hrob a dal ostatky vyzdvihnout na oltář. Kde byl pak Prokopův hrob, nevíme s určitostí.

Jsou tři možnosti. Možná byl umístěn v nynější kryptě nebo byl dán mezi chór a presbytář, případně byl ve výklenku odkrytém v roce 1947. Již Přemysl Otakar I. vyžádal v roce 1205 na sázavském opatu Blažejovi rámě sv. Prokopa a uložil jej ve

svatovítské katedrále, „aby tím ramenem Království české před nepřáteli bylo chráněno.“ Král dal po kanonizaci paži vložit do stříbrného relikviáře v podobě ruky. Nejstarší inventář pražského kostela z roku 1354 uvádí mezi předměty rámě sv. Prokopa v podobě pozlacené ruky se dvěma prsty. Tento relikviář dal ještě bohatěji ozdobit kapitulní děkan Předvoj (1347-1358). Ostatek pak putoval s celým svatovítským pokladem. Poprvé se ocitl v Plzni za husitských válek v klášteře Panny Marie. V roce 1515 se nachází ostatek na Karlštejně, ke sv. Vítu se poklad vrátil v roce 1540. Za třicetileté války se za

zmatků dostal opět na Karlštejn a odsud na popud císaře Ferdinanda III. vrátil. Ale tehdy už neměl onu skvostnou schránku, kterou patrně použili obránci hradu na válečné útraty. Ostatky byly uloženy na větší oltář v kapli sv. Václava. Sázavský klášter byl již připraven o vše. Chrám i klášter se nacházel v rozvalinách a ostatky sv. Prokopa byly přeneseny do Prahy. V Sázavě nezbylo z ostatků nic a sama úcta svatoprokopská byla, jak se vyjadřuje Fabricius, „v těchto zříceninách pochovaná, zasypaná a téměř udušená.“

Z toho důvodu je jasné, že obraz sv. Prokopa, který pořídil asi opat Stanislav Thomanides, v sobě nesl legendu, že byl nalezen v sázavských sutinách a že se právě tento obraz stal roku 1660 zázračným pramenem oživené svatoprokopské úcty. Když viděl benedikt arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberku¹ jak je Sázava zpustošená, rozhodl se alespoň vrátit to, co jí patří. V roce 1669 osobně přenesl relikvii ramene sv. Prokopa. Ostatek se tak navrátil skoro po pěti letech.

Na opravě kostela pracovala spousta lidí, ale hotov ještě nebyl, proto byl ostatek uložen v kapli Panny Marie, v dolejších ambitech při sakristii. Pro tento účel nechal

¹ M. T Sobek z Bilenberku - od roku 1664 do 1688 biskup královéhradecký, 1668 - 1675 arcibiskup pražský

zhotovit opat Nigrin oltář Panny Marie Bolestné, na který byla postavena dřevěná busta sv. Prokopa, jež měla vydlabanou prohlubinu na prsou pro vložení ostatku. Ferdinand hrabě z Waldsteyna, pán na komorním hrádku, nechal zbudovat v roce 1706 nový oltář v presbytáři kostela. Ostatek byl vložen do prsou sochy sv. Prokopa, která stála právě na tomto oltáři. Dnes tuto sochu můžeme spatřit v kapliče „Vosovce“. Novou stříbrnou schránku pro ostatek daroval v roce 1714 farář Zigmund Hlasivec a ta byla položena k patě sochy na ostatkovém oltáři. Po zrušení kláštera v roce 1785 se relikviář dostal neznámo jak do kláštera v Broumově a Sázava ztratila svůj poklad na dalších 25 let. Byl vydán až v roce 1812 břevnovským opatem Fortunatem Böhmen, bohužel byla vrácena pouze část v obyčejné schránce. František Kočí, kapitulní děkan vyšehradský a sázavský farář, nechal vyrobit nový, důstojný stříbrný relikviář ve tvaru řeckého kříže.

O ostatku lebeční kosti víme to, že byla uložena v opatském kostele na Sázavě v poprsní soše tepané z kovu. Při úpravě nového hrobu byla kost vložena do nově zhotovené hermy sv. Prokopa a relikvie byla vystavována v kostela Všech svatých k uctívání. Protože byl relikviář pro nedostatek peněz vydán mincově, byl ostatek přeložen do nové schránky, zhotovené roku 1808.

Drobné relikvie z těla sv. Prokopa se dostaly za římského císaře Rudolfa do rukou španělského vyslance Jana Borgia, který je daroval domu Tovaryšstva Ježíšova v Lisabonu. Že se ostatky dostaly také do Ameriky, víme proto, že byl v roce 1875 v Chicagu založen kostelíček ke cti sv. Prokopa, u kterého byl později založen první český benediktinský klášter pod ochranou svatého opata sázavského, který je znám pod jménem klášter sv. Prokopa v Lisle u Chicaga.

Dále byly z různých kosterních pozůstatků zhotovovány relikviáře, které se nacházely v kapli Všech svatých nebo na Karlštejně, v Broumově či v Plzni. Vzácné uschránění se dostalo ostatku sv. Prokopa pro hlavní novogotický oltář od architekta Josefa Mockera v chrámu sv. Víta. Jedná se o tumbu gotického tvaru, vyrobenou v roce 1872, s titulním obrazem na čelní straně od malíře Františka Sequense. Obraz má dvě části. Spodní část zobrazuje sv. Prokopa jak oře s pomocí čerta a jak křížem pobádá k poslušnosti okřídlené zlé duchy. Pozlacení tumby provedl zlatník Josef Chadt ve Vídni.

Pro antropology nebyla lehká práce ohledat jednotlivé díly, soustředili ostatky z hrobu, jeden relikviář z Broumova, další z kostela Panny Marie a sv. Jana Křtitele na Sázavě (kde byl Prokop pohřben), ostatek z katedrály sv. Víta a zbytky lebky z relikviářové bustě ve svatovítském chrámu. Objevili např. pozůstatky pěti jedinců různého věku a pohlaví a v kapli Všech svatých soubor tří dospělých osob, z toho dva muži, jedna žena a dítě. Prokopu nebylo však možno připsat ani jeden z těchto ostatků.

Autentickými byly shledány jen kost pažní, holenní, loketní a lebeční i z důvodu toho, že nápis na nich byl „S. Prokopii“. Antropologové se také shodli, že ostatky patří muži, který se dožil 55 - 65 let.

Roku 1588 byly Prokopovi ostatky přeneseny do Prahy a uloženy v kostele všech svatých, v kapli sousedící s Vladislavským sálem. Ostatky po řadu století měnily své místo, ale od roku 1768 se dodnes nacházejí pod boční kruchtou. Tímto se uzavírá kapitola prvního rozkvětu klášterního společenství.

3. 6. Zázračný sázavský obraz

Obraz, který zde podrobněji rozeberu, se dodnes nachází na oltáři v severní části kostela v Sázavě. Autor pracoval ne podle předlohy, ale podle toho, jak byl sv. Prokop vyobrazen ve veršované *Legendě staročeské* z poloviny XIV. stol. Prokop je zde vylíčen jako vysoký, v plecích i těle široký, s končetinami dlouhými a silnými.

Pravděpodobně vycházel i ze svatovítské skulptury, s rozdílem tím, že široce rozevřené oči kamenné předlohy sklopil, ale nezavřel, jak se na mnicha benediktinské řehole sluší. Barvu pleti namaloval autor světle

šedě, což vzbuzovalo dojem, že je mnich mrtvý. Počátek zázraků zaznamenává Fabricius: „Jistá děvečka z královského města Kolína horlivěji před ním se modlící, velikou proměnu toho svatého obrazu zaznamenala a z toho tak velice se ulekla, že tu ihned na zem padnouc omdlela, a k sobě zase přijdouc takové proměnění jiným lidem tu přítomným ku podivení oznamovala a vypravovala.“¹ Po této události byla obrazu věnována zvýšená pozornost. V té době byl patrně obraz přemalován a byly domalovány i dvě scény s čertem a zlými duchy. Obraz byl přenesen do řeholní kaple a byl opatřen

jednoduchým rámem. Z vyprávění poustevníka Petra z Louňovic od Máří Magdaleny z Blaníka a Jana Viktorina, hraběte ze Šternberka, víme, že se obraz podruhé proměnil,

¹ Klement, Method K., Jsem ražen z českého kovu, Vyšehrad, 2002, s. 147

když se dotyční modlili. Výraz obličeje světce se změnil, oči, vždy sklopené, se doširoka otevřely a jeho zrak se upíral na různá místa, takže Prokop vypadal jako živý. Pověst zázračného obrazu se rychle šířila a jeho sláva rostla, poutníků i zvědavců stále přibývalo, proto byl přenesen do dostavěného kostela, kde se nachází dodnes.

3. 7. Prokopská tradice

3. 7. 1. V literatuře

Můžeme se právem domnívat, že nejstarší prokopská legenda *Vita s. Procopii minor* vznikla na Sázavě. A to z toho důvodu, že nejen navazuje na legendu staroslověnskou, ale motiv obrany slovanské bohoslužby v ní zaznívá zcela nepokrytě. Zdůrazňuje kanoničnost slovanské mše: „Byl tedy blažený opat Prokop, rodem z Čech, jenž v slovanském písmu, od nejsvětějšího biskupa Cyrila někdy vynalezeném a od církve kanonicky schváleném, byl dokonale vzdělán.“¹

Velký důraz je kladen na to, že opat Prokop byl Čech a měl i odpor proti cizozemcům, což je nejvíce patrné v pasáži, kdy opat po své smrti vyhání německého opata z kláštera na Sázavě. Legenda praví, že se již první noc zjevil opatovi mrtvý Prokop a vyzval ho, aby klášter opustil. Německý opat si však myslel, že je to mámení satanovo a nepřikládal tomu velkou váhu, i když se výhružné napomínání opakovalo po tři noci. Čtvrtou noc se mu opět Prokop zjevil a po slovech, aby klášter opustil, vzal svou berlu a vrhl se na nového opata.

Zajímavé však je, že tato legenda, která do 14. století nebyla přepracována, sloužila i jako legenda kanonizační. A když papež Inocenc III. prohlásil Prokopa za svatého, nevadil mu ani slovanský obřad, ani vyhnání německého opata, ani to, že byl Prokop jako příslušník kléru ženatý.

Kronikář zvaný Mnich sázavský uvádí, jak se setkal Oldřich s poustevníkem Prokopem při honu v sázavských lesích a tento motiv se stal základem pro pozdější literární a výtvarná zpracování. Motiv však není nový, je znám z legendy o sv. Eustachovi a sv. Hubertovi.

Zakladatel sázavského kláštera Prokop byl počítán mezi světce ještě před kanonizací. Ve spisu *De civitate Dei* od Augustina je znázorněn Jeruzalém se světci

¹ Překlad B. Ryby: Nejstarší legendy přemyslovských Čech, Praha, 1969, s. 58

Václavem, Ludmilou, Vojtěchem a Prokopem. Kanonizace proběhla 4. července 1204 a od této chvíle se slaví svátek Prokopa tento den.

Další zmínka o Prokopu je z roku 1260, kdy letopisec zmiňuje vidění rytíře Jana Svojslavova. Opat zde kráčí v čele vítězného českého vojska v bitvě u Kressenbrunu¹. Nejprve kráčí sv. Václav, za ním jde svatý Vojtěch, pak následuje svatý Prokop s pastýřskou berlou. Trojice zemských patronů se objevuje i ve výtvarném zpracování v Algoritmu mnichovské knihovny i v Algoritmu pražském z doby před rokem 1296.

Později vznikaly breviářové hymny a mešní sekvence k počtě opata. V rukopise kláštera ostrovského se zachovaly tři antifony a jedno responsorium. Ve 14. století vzniká latinská píseň o sv. Prokopu, jenž je zachycena v *misálu Eratickém*. V *Kronice t.ř. Dalimila* je zmiňována Prokopova smrt:

Svatý Prokop světa snide
V němž veliká pomoc vznose.
To opat německý svědčieše,
Když jej svatý Prokop, za kuklu vláče, tepieše.

Dříve než byla *Vita minor* přeložena do češtiny, byla legenda rozšířena podle sbírky zvané *Legenda aurea*, a tak vznikla redakce prokopské legendy, *Vita maior*. Přidává údaj o slovanském vzdělání opata, některé Prokopovi zázraky a etymologický výklad jména Prokop. Píše se zde, že jméno je řeckého původu a je odvozeno od „prokoptó“ nebo „prokópos“, což historik Milan M. Buben překládá buď jako „cestu razící“ nebo „průkopník“, ale také „zdráný, prospívající či připravený k boji“. Jiní autoři uvádějí v překladu „muž činící v práci pokrok“.

Emanuel Vlček nevyklučuje ani překlad z latinského *procus pius* – „zbožný ženich“ či „svatý námluvčí“, nebo je spojuje s českým „prokopati“. Zde můžeme polemizovat o tom, zda si ho právě proto vybrali jako patrona čeští horníci.

Vita s. Procopii se stala předlohou obrázkové legendy o sv. Prokopu v kodexu *Liber depictus*. Některé zázraky, které jsou zde zmiňovány, jako např. zázrak o uzdravení nemocného dobytka, zázrak s ďáblem, nezná žádný literární pramen. *Vita maior* byla přeložena do staré češtiny a úryvky z ní se zachovaly v *kázání o sv. Prokopu* z doby kolem roku 1390. *Veršovaná legenda o sv. Prokopu*, která vychází z obsahu legendy *Vita maior*, se dochovala ve známém *rukopise Hradeckém*, který obsahuje i jiné významné skladby. Spatřujeme zde vlastenecký duch, který se projevuje

¹ Kressenbrun – ves v Dolním Rakousku, kde r. 1260 porazil Přemysl Otakar II. uherské vojsko

vygradováním scén o vyhnání německého opata a vypuzení čertů z jeskyně. Píše se, že se čerti bojí Prokopa, proto, že je Čech:

Sta sě to pak v jedny časy,
Uslyšěvše všaké hlasy,
Ande črtie volajíce,
mezi sobú tak mluvilce:
„Český člověk nad námi jest,
O němž jsmý dávno kladli lest,
Chtívec jeho otsud vyhnati.
Již sě to nemóže státi...
Nuže, Prokope, věz to, breč,
Pro tebe musíme jíti přeč.“

Mezi další zajímavost můžeme zmínit to, že po založení kláštera Na Slovanech neboli Emauzy v roce 1347, je v zakládací listině 22. srpna 1347 Prokop jmenován mezi patrony tohoto kláštera. Je zde přesně napsáno: „...A žádáme a důrazně vyzýváme řečeného arcibiskupa (tj. Arnošt z Pardubic), aby uvedený farní kostel (tj. Kosmy a Damiána v pražském Podskalí) bedlivě podle pověření daného mu Apoštolskou stolicí vybudoval a také povznesl v klášter s konventem ke cti svatých Jeronýma, Cyrila, Metoděje, Vojtěcha a Prokopa, patronů českého království, mučedníků a vyznavačů...“¹

Vedle motivu vlasteneckého, který se objevuje v legendách, můžeme hovořit i o motivu sociálním. V legendě *Vita minor* se můžeme dočíst, že se Prokop ujímal chudých, staral se o ně s láskou a obětavostí, jako kdyby se staral o samotného Krista.

3. 7. 2. Ve výtvarném umění

V mozaice na průčelí Zlaté brány svatovítské katedrály se nachází kompozice posledního soudu podle trojdílného hierarchického schématu, který jde od vyobrazení císaře-donátora a císařovny k císařovým patronům, zemským světcům, jimž je katedrála zasvěcena, a tudíž také ke sv. Prokopu, až k vrcholovému obrazu Krista-soudce v mandorle.

¹ Reichertová, K. a kol, Sázava, památník staroslověnské kultury, Odeon, 1988, s. 130

Na Karlštejně nalezneme nad nepatrnou relikvií sv. Prokopa evokaci mistra Theodorika podobu sázavského poustevníka. Mistr ji začlenil do skupiny vznešených anachoretů na závěrové jižní straně kaple sv. Kříže, pojaté v asketické harmonii bílé, šedé a černé barvy. Poustevníci a opati z rukou mistra Theodorika představují v podobě polofigur společnost spíše drsnou, světsky individualizovanou.

Naprosto jinak ztvárnil poprsí sv. Prokopa mladší mistr z dílny Petra Parlěře v horním triforiu svatovítské katedrály. Objevuje se zde výrazná fyziognomická charakteristika, která je příznačná pro plastiku první poloviny 80. let 14. století.

Na obraze chovaném dnes v Národní galerii v Praze můžeme spatřit sv. Prokopa spolu se sv. Metodějem, dalšími českými patrony a navíc se sv.

Ondřejem. Dále můžeme nalézt portrét sv. Prokopa na obraze, který vyšel z karlštejnské dílny mistra Theodorika. Je to vzácný votivní obraz, jenž byl dodán Janu Očkovi z Vlašimě, druhému pražskému arcibiskupovi, pro jeho kapli v roudnické rezidenci. V horní polovině adoruje Madonu s dítětem císař s Václavem. V dolní části k ní vzhlíží sám arcibiskup, doprovázen sv. patrony, spolu s nimi též sv. Prokop. Postava sv. Prokopa je takto zachycena již ve středověkém českém malířství a sochařství až do husitství, a ani tehdy nemizí, protože byl Prokop pokládán za vzor věrného Čecha a ochránce chudých.

V komornějším zpracování lze naléznout sv. Prokopa na rámu obrazu Madony Vyšebrodské a v reliéfní plastice na rámu obrazu Madony Svatovítské. Do roku 1337 se oltář sv. Prokopa nacházel ve staré bazilice sv. Víta, pak byl přenesen i do nového gotického chrámu k severovýchodnímu rohu kaple sv. Václava.

Další oltáře sv. Prokopa se ve 14. století nacházely na Vyšehradě v kostele sv. Petra, u P. Marie před Týnem na Starém Městě, u sv. Mikuláše na Malé Straně. I do ciziny se díky Karlu IV. dva oltáře dostaly, a to do baziliky sv. Petra v Římě a do Cách. Zde je sv. Prokop zobrazen spolu se sv. Vojtěchem na pravém křídle otevřené skládací oltářní archy.

Postava sv. Prokopa byla tajuplná, proto se stala přitažlivou a byla záhy obklopena nimbem náboženských legendárních podání. Karel IV. ho uctíval proto, že se z původně osamělého poustevníka stal opat-učitel, dále i rádce a tvůrce zázraků.

3. 8. Svátek sv. Prokopa 4. července

O sv. Prokopovi nemá v současné době široká veřejnost možná ani tušení. Jen několik málo osob se účastní bohoslužeb kanovnického starodávného chóru. Na Sázavě v tento den na Prokopa myslí a konají na jeho počest oslavy.

Další města, která nezapomněla na našeho světce, jsou ta, v nichž stojí kostel nebo kaple zasvěcená sv. Prokopovi. Jsou to např. Příbram-Březové hory, Ostrava, Kladno, Jáchymov a Strakonice atd. Sv. Prokopu se stavěly kostely, kaple, malovaly obrazy, zhotovovaly sochy. Zajímavý fakt je ten, že z ikonografického hlediska je v obrazech, sochách a stavbách zastoupen Prokop více než Jan Nepomucký.

Benediktini na Sázavě sestavovali officium, do misálu se vkládaly hymnické sekvence a z benediktinských chórů se rozlévala sláva do všech diecézí. Jeho svátek byl brán jako svátek hlavního patrona země, zářil leskem a byl slaven jako „*duplex primae classis cum octave*“. Svátek první třídy s celým oktávem v breviáři misálu.

Slavný den oktávu svatoprokopského, 12. červenec 1260, obohatil jeho památku známým viděním, podle kterého v průvodu sv. Vojtěcha a Václava jako třetí pomáhal českému vojsku ve velikém vítězství u Kressenbrunu. Dodnes se traduje, že sv. Prokop zahnal nepřítele svou berlou od hranic království v bitvě u Žatce v r. 1318, když Jan Lucemburský chtěl Čechy ze země vyhostit a obsadit Němci. Sláva sv. Prokopa stále rostla a když se objevil Karel IV., obraz Prokopa se objevuje na půdě gotických desek, jeho tvář je vtesána do kamenného okruží ochozu svatovítského dómu a na Zlatou bránu do mozaiky. K jeho památce se staví i nový chrám a to, klášter Na Slovanech, památné Emauzy. Zasvěceno mu bylo na čtyřicet chrámů a stovky rukou opisovaly a zpracovávaly jeho sázavsko-benediktinskou legendu.

Za husitských bouří r. 1421 nebyl ani sázavský klášter ušetřen. Sutiny zavalily hrob Prokopův. Na sv. Prokopa bylo zapomenuto. Jen Petr Chelčický dokládá, že se přece jenom k němu putovalo a že se našly duše, které se dovolávaly jeho pomoci. V katolických chrámech se však svátek slavil stále. Zpívalo se stále jeho officium v chórech a až do 16.století zněly epické sekvence k jeho slávě. Ale v roce 1560 zůstal den 4. července v myslích Čechů nezapomenutelný. Jakási živelná pohroma zachvátila celé Čechy a mnohou mysl přivedla ke sv. Prokopu. A tak roku 1588 slavily ostatky sv. Prokopa svůj triumfální vjezd na Pražský Hrad. V roce 1605 však pražská synoda zrušila svátek sv. Prokopa a ponechala jej jako den všední. Z liturgie direktářů zmizelo *festum primae classis* – svátek první třídy. Prokop se ztratil jak z ikonografie, tak na jeho počest nebyly stavěny již žádné kostely.

Zázračný obraz na Sázavě, který byl zajímavý tím, že na něm Prokop zavíral a otvíral oči i měnil výraz v obličejí, přivolal však několik zvědavců a s nimi i samou konzistoř. Ta pak v důsledku zázračných jevů navrhla, aby den sv. Prokopa, tedy 4. červenec byl prohlášen alespoň za polodenní svátek. Císařovna Marie Terezie však po šedesáti letech žadonila na papeži Klementovi XVI.¹, aby zrušil pro ní nepodstatné a přebytečné svátky jako svátek sv. Vojtěcha, sv. Víta a sv. Prokopa. A tak se stalo, že papež souhlasil a sv. Prokop opět upadl v zapomnění.

Jediná, kdo zůstala světcí věrná, byla Sázava. Zde se i nadále konaly bohoslužby na jeho počest, konal se průvod se zbytkem jediného ostatku v památném relikviáři od kapličky „Vosovky“ do Černých Bud. Po vzniku obnoveného samostatného českého státu v podobě tehdejšího Československa byla papežským dekretem povolena v r. 1922 pro Sázavu staroslovanská liturgie. Ale politický zmatek nepřispěl k rozvíti svatoprokopské slávy. Úplný zákaz svatoprokopské tradice nastal za hitlerovské okupace.

Dnes již málokdo ví, že pro české horníky, zemědělce a vinaře byl a nebála bych se tvrdit, že pořád je, sv. Prokop patronem. Proč se stal patronem horníků rozeberu podrobněji v pozdější kapitole. Ale pro zemědělce je pravděpodobně důvod ten, že Prokop pocházel ze zemanského statku, podle tradice se zabýval rolnictvím, obdělával vymýcenou půdu a pracoval s pluhem. Mnoho zemědělských spolků bylo založeno právě pod svatoprokopským praporem. Vinaři v něm našli zalíbení proto, že knížeti Oldřichovi podle legendy proměnil vodu ve víno.

3. 9. Proč je sv. Prokop patronem horníků

Za dávných časů byl patronem horníků sv. Jakub, apoštol páně. K jeho počtě bylo u nás založeno mnoho kostelů. Byl patronem horníků v prvním období českého hornictví, v době, kdy sv. Prokop nebyl prohlášen za svatého.

Další patronkou byla sv. Barbora, jako ochránitelka od náhlé a nenadálé smrti. A tak zbožní havíři, kteří znali nebezpečí náhlé smrti, vzývali sv. Barboru, aby při nich stála v těžké práci a nedala jim sejít ze světa náhlou smrtí. Ale horníci potřebovali i nebeský vzor pro svoji práci, při níž je potřeba mnoho vytrvalosti, neohroženosti a statečnosti. A to našli v českém světcí, ve sv. Prokopu. Znali jeho život, to, jak světec

¹ Klement XVI. (1769 - 1774) – papež, který zrušil jezuitský řád.

trávil dlouhá léta o samotě v sázavském údolí, kde bydlel v pusté jeskyni, v níž sídlilo „tisíc běsů“. Ale světec ozbrojil se zbraní nebeskou, tzn. modlitbou, a tak zlé duchy zkontroloval .

4. KOSTEL SV. PROKOPA NA BŘEZOVÝCH HORÁCH

„Zbožný odkaz našich předků – havířů. Místo posvěcené jejich modlitbou, obětavostí a prací. Pomník jejich hluboké úcty k vyvolenému ochránci svatému Prokopu, kterého vždy milým nazývali a pro jeho vytrvalost v práci, neohroženost v boji proti běsům a vzor pravé pobožnosti za patrona si vyvolili. Posvátné to místo od dávných časů, v jehož půdě kosti předků tlí a nad nímž košaté koruny lip šepotají sobě staré zkazky života havířského. A rozkošný tento koutek ověnčen jest věncem bílých bříz, které v minulých časech věnčily celý vrch a v budoucnu mu jméno propůjčily. By neuvadla úcta k milému a posvátnému místu tomu, ale vzkřísila se v staré slávě své, aby množila se sláva patrona horníků – sv. milého Prokopa – by na budoucí časy uctěna památka zbožného ducha a obětavosti našich předků – píši tyto zkazky posvátného místa toho.“¹

4. 1. Architektura

4. 1. 1. Původní stavba Březových Hor

Podle legendy prý první hadačka o místě, kde se dnes nachází prokopský kostelík, kněžna Libuše pravila toto: „Vidím horu dvouhrbatou Březovou a v ní stříbra mnoho.“

Kostel sv. Prokopa stojí na místě dřevěné zvonice ze 16. století dnes na Březových Horách v Příbrami, dříve – na vrcholu Hor Stříbrných Vrchu Březového. V jejím okolí stály domky březohorských havířů a nacházely se zde nejstarší šachty. Zvon z dřevěné zvonice z roku 1580 se zachoval a je nyní uložen v Hornickém muzeu na Březových Horách.

¹ Pobuda Karel - Staletý památník havířské slávy, 1926, úvodní slovo

Roku 1701 byla březohorská zvonice na spadnutí, a tak byla hornickým bratrstvem opravena. V roce 1713 zde byly pochovány oběti velikého moru, za něž se tu denně zvonívalo „Ave Maria“. Do původní zvonice byl zavěšen nový 50 cm vysoký a 44 cm široký zvon, který se dnes nachází v březohorské radnici. Na horním okraji má pás s motivy zvěře a akantovými listy. Vpředu je nápis:

„Brykcý zwonarz z cymperku w nowém miste Prazskem tento zvon udielal leta 1580. Vedle nalezneme podobiznu Brykcího i s jeho erbem.“

4. 1. 2. První přestavba kostela

Podnět k založení kaple dal roku 1719 primátor Příbrami J. T. Pusch. Stavba pokračovala pomalu a musela být několikrát pro nedostatek peněz i materiálu zastavena. Peníze zajistila obec z dobrovolných příspěvků, vydala v roce 1724 provolání k veřejnosti o příspěví. První příspěvek poskytl obecní starší Pavel Káš, a to 100 zl. Ti, kteří neposkytli finanční částky, přispěli například bezplatně svým povozem k odvozu materiálu, horníci pomáhali tím, že se účastnili kopání základů atd. Provolání, které je dodnes zachováno ve formě knížky, znělo:

„Wssem Dobrodinczum Kosteliczka Pod Titulem Sho Prokopa na Horách Březowich k wystawenj Pržichazegizjho k Spatřeni. Pokog a Poziehnani Boži. Gsaucze na Horach Březowich Bliž. Kral. Horniho Miesta Pržibrami z obwzlasstniho Wnutknuti, pro zwelebenj wietssy Czti a Slawy Božj, pod Titulem Swateho gmileho Prokopa Patrona nasseho Českeho kaple nebo Kostileček, by taky tam odpocziwagiczij Dusse wtom Mistie nassych Pržekuw tež odtud swau Pomocz Užiti a snad gesstie trpiczij prostředkem obietj a oltaržnj l Wiecznemu Spasenj tim držiče Pržigiti mohly, Založenj a giž z Gruntu sweho poniekud zacžaty a wywedeny ---“¹, takže mohl být kostel roku 1732 dostaven. Přesto není známo, kolik tato sbírka vynesla peněz.

Kaple byla dostavěna v roce 1732. Malý presbytář byl zakončen třemi boky, v jehož středu byla luneta a po stranách se nacházela dvě okénka. Loď byla stejné šíře s presbytářem, na straně východní zděná, na západní dřevěná. Na střeše lodi stála vížka, do níž byl zavěšen zvon z bývalé zvonice, posvěcený ke cti sv. Jana Evangelisty a kromě tohoto zvonu byl do kaple zavěšen zvon menší, který vážil 25 kilogramů. Byl vysoký 0.39 m a rovněž byl ozdoben nápisem jako zvon první. Nápis zněl:

¹ Originál v archivu Horního ředitelství v Příbrami

PAN MARTIN KAAS PRZIBRAMSKY PRIMATOR MNE 1774 ULITI A HAWYRSTVO BŘEZOHORSKÉ 1842 ZWĚTŠITI DALO OD MISTRA JANA PERNERA W BUDĚGOWICYCH. Na přední straně jsme mohli spatřit nápis: GLUCK AVF. Vpravo se nacházela postava sv. Prokopa, jenž byl oblečen do roucha opatského (s mitrou a berlou) a ukazoval právě na ona kladiva. Nalevo byl umístěn reliéf Madony a děťátkem a na zadní stranu reliéf sv. Jana Nepomuckého a sv. Anny s P. Marií jako malou dívkou.

Svěcení kaple proběhlo na svátek sv. Prokopa 4. července 1733 děkanem Karlem Augustinem Grossem z Langenfeldu.

Hned po dostavbě se ale zjistilo, že prostor nestačí, proto dal Pavel Káš již v roce 1733 připojit k čelní straně nevzhledný dřevěný přístavek, kterým se do kaple vcházelo. Podle své neestetičnosti byl nazýván „kolna“. O dva roky později byl v kostelíku pochován P. Káš a krypta byla určena za pohřebiště pro celý rok Kášů, což musel povolit P. Vojtěch Kraus, děkan příbramský. Při pozdější přestavbě byla v roce 1879 odkryta, nacházely se zde pouze tři rakve, a to dvě velké a jedna dětská. To si vysvětlujeme tak, že pro zákaz Josefa II. sem nemohli být další členové z řad Kášů pohřbíváni, proto si zřídili hrobku na hřbitově v Příbrami.

4. 1. 3. Druhá přestavba

Ani pozdější kaple nestačila vzrůstajícímu počtu obyvatelstva, proto roku 1836 guberniální rada spolu s ředitelem Aloisem Mayerem rozhodla kostelík zvětšit. Roku 1867 začala březohorská obec vybírat „pivní krejcar“, který vynášel dost peněz. Částka 1885zl., kterou město nasbíralo, byla uložena bez úroku u horního úřadu v Příbrami, až ji bylo použito na stavbu kostela sv. Vojtěcha na Březových Horách. Práce na kapli sv. Prokopa se chopili místní horníci. Avšak přestavba nebyla dokončena a věc utichla.

Další léta jsou ve znamení sporu a hádek o tom, zda bude lepší rozšířit původní kapli či postavit zcela nový kostel. Až konečně 11. 7. 1878 bylo usneseno zbořit starou kapli a postavit novou větší. Tomu předcházelo v roce 1877 předložení plánů a rozpočtu od pana stavitele Vitáčka, které bylo vysláno k panu arcibiskupovi. Náklad na rozšíření kaple byl uhrazen z preliminované části pokladních přebytků. Dokonce 26. března 1879 dosáhla obec i ministerského povolení.

Dříve než byl starý kostelík zbourán, byl na plátno vymalován zdejším učitelem p. Josefem Hofmayerem, aby byl alespoň obraz zachován. Bohužel se nám nezachovala

podoba interiéru kostela. Víme jen to, že se kaple skládala ze tří částí. Z presbytáře, lodě a dřevěného přístavku. Uprostřed presbytáře stál oltář, na něm obraz sv. Prokopa, který v roce 1758 daroval Jan Eliáš. Obraz pochází z dílny Brendlovy a představuje sv. Prokopa jako poustevníka v krajině sázavské. Světec je zde zachycen tak, že sedí před svou jeskyní, v pozadí je vymalována krajina s doly a dole v úžlabině se nachází kavalkáda jezdců.

Nahoře byl kříž, na pravé straně se nacházela socha Panny Marie Bolestné a na levé socha sv. Jana Evangelisty. Po stranách oltáře bylo možné spatřit na konsolách sochy Panny Marie-Královny a sv. Prokopa. Sochy sv. Antonína a sv. Jana Nepomuckého byly vloženy do nik ve zdi presbytáře, kde havíři konali svoji zbožnost. Uprostřed presbytáře byl náhrobní kámen s nápisem a pod ním se nacházel vstup do hrobky rodiny Kášů. Nalevo stávala dřevěná kazatelna, která sem byla patrně někým darována. V lodi byla nízká kruchta s varhany, o kterých pamětníci tvrdili, že byly „dýchavičné“, protože se měch tahal dvěma provazy na kladce.

4. 1. 4. Konečná pseudorománská podoba

Z jara 1879 se počalo s přestavbou ve slohu pseudorománském. Byla zbourána loď i přístavek. Přistavěla se hranolovitá věž, nad presbytář se umístil sanktusník a na západní straně se objevila sakristie. Upravil se i exteriér kolem kostela, sem byly vysázeny nové stromy i keře. Interiér kostela nebyl vyřešen zcela vhodně, protože byl například presbytář o dva stupně zvýšen a úplně zakryt dlažkami, takže se nám zcela ztratil náhrobní kámen rodiny Kášů. Některé zdroje mluví o tom, že byl dokonce obrácen nápisem dovnitř. Do kostela byla umístěna nová kazatelna, která byla adjustována na levé straně lodi a byla natřena zelenou barvou. Po stranách byly nové lavice opatřené hornickými motivy a symboly. Před oltář byla komponována věčná lampa a doprostřed lodi byl zavěšen skleněný lustr za 65 zlatých. Na dřevěný chór, který stál na dvou litých sloupech, byly připevněny staré hornické prapory. Po stranách kostela se vyjímaly dva obrazy, a to Panny Marie Bolestné a Pána Ježíše na hoře Olivetské, které namaloval akademický malíř p. Krippner.

4. 2. Slavnostní obřady a mše

Do roku 1889 prožíval prokopský kostelík dobu své největší slávy, neboť byl jediným kostelem Březových Hor. O hornických parádách a prokopských poutí býval kostelík svědkem slavností a díky tomu se stal středem společenského i církevního dění. Poslední rekonstrukce, při níž se opravila fasáda, krytina a věž, se uskutečnila v roce 1990. Do kostela byly vráceny sochy – sv. Prokopa, sv. Jana Evangelisty a Bolestné Panny Marie. Do sakristie byl zavěšen obraz sv. Prokopa, který býval o pouti vynášen ven a zde uctíván. Byl namalován malířem Skálou asi v roce 1832 a autor byl patrně samouk.

Již od roku 1879 byly slouženy tzv. hornické mše svaté na sv. Vojtěcha, sv. Annu a sv. Barboru, vždy o 11. hodině večer, aby se jich mohli zúčastnit horníci, kteří přes den museli být v dolech. Při všech těchto mších samozřejmě hrála hornická hudba. Mimo tyto mše se sloužily ještě mše svaté za vojtěšské, anenské a prokopské šachtáře a občas i za důlní tesaře. Od roku 1884 byly zavedeny pravidelné tzv. hornické mše svaté, které se sloužily jednou za čtrnáct dní. Začátek modlitby zněl takto: „Pomodleme se za hojné božské požehnání hor stříbrných, aby Pán Bůh všemohoucí všechny do hor vcházející a z nich vycházející ode všeho neštěstí, jak těla, tak i duše, chrániti, všem pak zemřelým horníkům lehké odpočinutí dáti ráčil...“¹

Nejslavnější byl však svátek sv. Prokopa, byl to svátek celého kraje. Zdejší doly slavily den sv. Prokopa klidem práce. Všichni horníci se časně ráno sešli, oblečení do historických krojů, v bílých kalhotách, kytli, „fleku“, čepici s chocholem a holí „švancarou“ na náměstí v Příbrami., odkud spolu s horními úředníky a duchovníky vyrazili v průvodu ke kostelíčku, kde bylo pod širým nebem kázání, které míval obyčejně příbramský kaplan. Po kázání se odehrávala mše svatá u oltáře. Z dochovaných anál víme, že počet osob, které se účastnili pouti bylo na deset tisíc. Před poutí a o pouti byly konány litanie a požehnání. Tyto slavné průvody se uchovaly i po přestavbě kostela. Tento stav trval do roku 1897, kdy se uskutečnila poslední hornická paráda. Pouť po letech vzkřísil spolek „Sdružení katolické mládeže“. Avšak staletá tradice počala upadat. Po postavení nového kostela sv. Vojtěcha v roce 1889 a jeho benedikce se stal kostel sv. Prokopa nikoli farním ale filiálním kostelem nového kostela. Od té doby se kostel otvíral pouze od 3. do 11. července pro uskutečnění mší nebo byl otvírán nepravidelně pro mše při zvláštních příležitostech. Když 31. května

¹ Pobuda Karel - Staletý památník havířské slávy, nákladem vlastním, Cyrillo-Methodějská tiskárna, 1926, s. 31

roku 1892 postihla příbramské doly hrozná katastrofa, při které zemřelo 319 horníků, mělo se za to, že se zlobí sv. Prokop a trestá tak lid, že zapomněli na jeho kostel i na jeho památku. V roce 1921 žádala zdejší obec církev československé u zem. pol. správy v Praze o to, aby se mohl kostel využívat k pobožnostem. Žádost však byla zamítnuta a místní doly přestaly slavit památky sv. Prokopa. Dnes se kostelík otvírá asi třikrát za rok, a to na svátek sv. Prokopa a i při adventních koncertech.

5. TECHNOLOGICKÝ POSTUP

5. 1. Materiál

Keramická hlína je materiál, se kterým si sochař či keramik může dovolit téměř vše. Může během práce přetvářet, modifikovat objekt, aniž by musel cokoliv mazat, přemalovávat, znovu začínat jako je tomu např. u kresby a malby. Hlína je hmota, která je tvárná, příjemná, dá se natahovat, smršťovat, po mírném zavadnutí ještě doplnit o ty nejjemnější detaily pomocí očka, nože atd. Dají se do ní provádět faktury, např. otiskem látky, krajky, různých razítek... nebo jen nechat vyznít otisk prstů v hlíně. Hlína se dá také kombinovat s jakýmkoliv jiným materiálem, např. s kovem, sklem, dřevem atd.

Pro zhotovení oltářního obrazu jsem si zvolila právě tento materiál, použila jsem světlou kameninu, která má pevný, hutný střep, s 20 % přídavkem páleného lupku (0 - 0,3 mm), který patří do neplastických surovin a je to ostřívo, jež tvoří kostru či pevnou část hlíny. Práce s keramickou hlínou má několik způsobů vytváření – zatáčení, vytáčení, točení z volné ruky, modelování, lití... Já jsem si vzhledem k výběru reliéfu zvolila modelování.

5. 2. Vytváření

5. 2. 1. Návrhová práce

Samotné práci předcházelo vymýšlení spousty návrhů, jež jsem ještě tehdy konzultovala s panem doc. PaedDr. Radko Chodurou, CSc., kterému přišel vhodný můj návrh na vytvoření oltářního obrazu do kostela sv. Prokopa v Příbrami – Březových Horách.

Vymýšlela jsem různé varianty návrhů tak, aby výsledný artefakt byl originální a splňoval všechna kritéria shodná s mojí představou. Než jsem se pustila do kresby návrhů, šla jsem si celý objekt nafotit, jak interiér tak exteriér, abych si v klidu mohla utvořit představu, jak má oltářní obraz dle mého vypadat. Návrhy jsem tvořila pouze podle mé fantazie a mých představ a jediné, na co jsem se ohlížela bylo to, že jsem chtěla zachovat světcovy atributy, což je na prvním místě zpodobení zla (zlé síly, zlo, ďábel, čert) a fakt ten, že sv. Prokop byl poustevník, což v mém zpracování představuje

jeho prostý šat a bosé nohy. Asi z dvaceti kresebných návrhů byl vybrán jeden, který jsem zhotovila v podobě malého keramického modelu samozřejmě v reliéfní podobě.

Další práce se vyvíjela trochu jiným směrem, protože vedoucím mého diplomového úkolu se stal pan Mgr. Josef Lorenc, který mi z předložených kresebných návrhů vybral jiný, než který jsem jako výsledný realizovala v keramické hlíně. Začala jsem tvořit další skici a návrhy, na kterých oproti původnímu návrhu sv. Prokop nebyl sedící, ale stál v profilu a zlo v podobě čerta držel na laně. To znamená, že jsem s návrhy začala v podstatě od začátku, protože se změnila jednak kompozice práce, ale také natočení a postoj figury i čerta.

Další návrhy se týkaly důsledného studia profilu sv. Prokopa v kápi, ke kterému mi sloužily mé skicy různých mužských portrétů.

Naposledy jsem zhotovila několik návrhů čerta. V tuto chvíli nastal můj vnitřní konflikt, jak vlastně čerta zpodobit. Samozřejmě jsem chtěla, aby bylo divákovi zřejmé, že se jedná právě o tuto bytost, ale na druhou stranu jsem chtěla vytvořit jen svého, originálního a hlavně netradičního čerta.

Můj původní návrh byl ten, kdy postava sv. Prokopa držela za kšticí pouze masku čerta. Tímto jsem chtěla ztvárnit jen symbol zla – tedy masku. Potom jsem však usoudila, že bude lepší, když čert bude i s tělem, avšak pojatý zoomorfně. Také jsem chtěla, aby působil nepřátelsky, jako vzpouzející se zvíře, zároveň aby v něm bylo trochu vtipu, napětí a tajemna zlých sil.

Po konzultaci s panem Mgr. J. Lorencem jsme konečný návrh vybraly a ten jsem vyhotovila keramický v podobě volné sochy, který mi pomohl v uvědomění si zkracování proporcí při tvorbě keramického reliéfu. Tuto keramickou skicu jsem fotograficky zdokumentovala a přikládám jí do přílohy mé diplomové práce.

Předběžná skica postavy sv. Prokopa byla také vybrána a já jsem začala dopodrobna kresebně studovat mužské tělo. Měla jsem k dispozici živý model a také jsem si pořídila několik fotografií mužské postavy, abych mohla intenzivně zhotovovat kresebné návrhy plné dynamiky a napětí. Výsledný návrh jsem uzpůsobila výšce oltářního obrazu, která je 192 cm x 114 cm a po důsledných výpočtech jsem dospěla k názoru, že adekvátní výška postavy sv. Prokopa je 120 cm. Vytvořila jsem si tedy konečný kresebný návrh, ve kterém jsem obě postavy spojila do jedné diagonální kompozice a začala modelovat reliéf.

5. 2. 2. Modelování

Na podlaze ve školní keramické dílně jsem si na zem rozložila igelit (proti případnému nalepení hlíny) a začala jsem s modelováním. Před vlastní tvorbou jsem hlínu pořádně prohnětla a propracovala rukama, aby se hlína stala jednotnou a sourodou také proto, abych zabránila případným bublinám, které mohou způsobit při výpalu praskliny. Nejprve jsem začala s vytvářením postavy. Nanášela jsem hlínu sourodě - rukama, špachtlemi a poté jsem začala s vlastní modulací objemů. Stejně tak jsem pokračovala i při modelování čerta. Oba dva objekty jsem nakonec spojila provazem, který má čert obtočen kolem krku a sv. Prokop ho drží v obou rukách. Pak jsem vytvořila Boží oko, které ukončuje kompozici a shlíží na obě postavy z levého rohu. Asi tři dny jsem si nechala hlínu zavadnout a poté jsem pracovala na reliéfu pomocí výtvarných pomůcek (špachtlemi a očky), kterými jsem dotvářela poslední detaily a zahlazovala okraje postav. Největším problémem bylo to, že při velikosti 125 cm X 112cm, což je samotná velikost obou postav, není možné provádět výpal vcelku v pecích, které máme ve škole k dispozici, protože velikostí neodpovídají. Z důvodu, že nemám možnost výpalu jinde, rozhodli jsme se s panem Mgr. J. Lorencem, že reliéf nařežu na několik dílů a tím také zabráním případnému popraskání, které by při tak rozdílných objemech hmoty mohlo nastat. Reliéf jsem rozřezala v místech, která po slepení nejsou tak zřetelná, tzn. v přechodech hlava - tělo, paže - hrudník, drapérie - nohy atd. Na spodní straně jsem očkem vytvořila žebra, která zabraňují případnému zkroucení materiálu, zároveň slouží jako drážky pro přilepení k základové oltární desce a ještě celý artefakt odlehčí.

5. 3. Sušení

Vysoušení hlíny před výpalem se provádí z důvodu vypaření vody, která by v peci mohla zapříčinit popraskání výrobku. Sušení je technologický proces a patří k nejdůležitějším úsekům výroby. Při něm vzniká rozdíl mezi koncentrací vody na povrchu a uvnitř střepu a v mém případě také pnutí jednotlivých částí z důvodu rozdílné tloušťky střepu. Sušení plátů vyžadovalo trpělivost, protože uspěchání by mohlo celou mou práci zničit, protože při nesprávném postupu mohly vzniknout deformace a trhliny.

Proto jsem díly nejprve sušila přikryté igelitem a látkou a až potom, co byly v „koženém stavu“ jsem látku odkryla a mírně přikryté jsem je dosušovala. Stále jsem pláty musela kontrolovat, zda se nekrotí či nepraskají. Sušení trvalo asi 14 dní.

5. 4. Přežah

První výpal proběhl až po úplném usušení všech dílů, abych předešla případným prasklinám z důvodu vlhkého výrobku. Naložila jsem je do elektrické pece na šamotové desky do vodorovné polohy a za teploty 960°C jsem provedla první výpal.

5. 5. Glazování

Po prvním výpalu následovalo glazování. Pláty jsem složila podle rozřezání a začala nanášet glazury. Ruční glazování se dá provádět mnoha způsoby (smáčení, vylévání, polévání, stříkání, natírání, zatírání), já jsem vybrala glazování pomocí štětce. Po konzultaci s vedoucím diplomové práce jsem použila barvicí oxidy MnO, Fe₂O₃, CuO a barevné glazury - bronzovou, modrou a červenou naglazurovou barvu. Kromě štětců jsem použila houbičku, kterou jsem barvicí oxidy zatírala do struktury a po té tvořila valéry „vytíráním“ oxidů vodou.

5. 6. Ostrý výpal (dožah)

Ostrý výpal jsem provedla po naglazování plátů. Dbala jsem na to, aby jednotlivé díly byly zespodu očištěné od nateklých glazur, což by mohlo způsobit přilepení k šamotovým plátům při výpalu. Takto očištěné jsem je opět vložila do pece a teplotu jsem nastavila na 1120°C.

5. 7. Umístění

Původně měl být oltářní obraz celokeramický, ale po dohodě s Mgr. J. Lorencem jsme usoudili, že bude vhodnější zhotovit z kameniny pouze postavu sv. Prokopa, čerta a Boží oko. Nepoužila jsem ani kovový skelet, pomocí kterého měl být obraz do oltáře uchycen, z důvodu velké hmotnosti celého artefaktu. Jako základovou desku, která bude adjustována do oltáře, jsem použila dřevotřísku 192 x 114 x 1,2 cm. Tuto desku jsem překryla řídkou jutou, aby dostal obraz přírodní ráz. Pak jsem vzala jednotlivé díly a pomocí tmelu jsem je lepila k podložce. Tímto byla práce hotova.

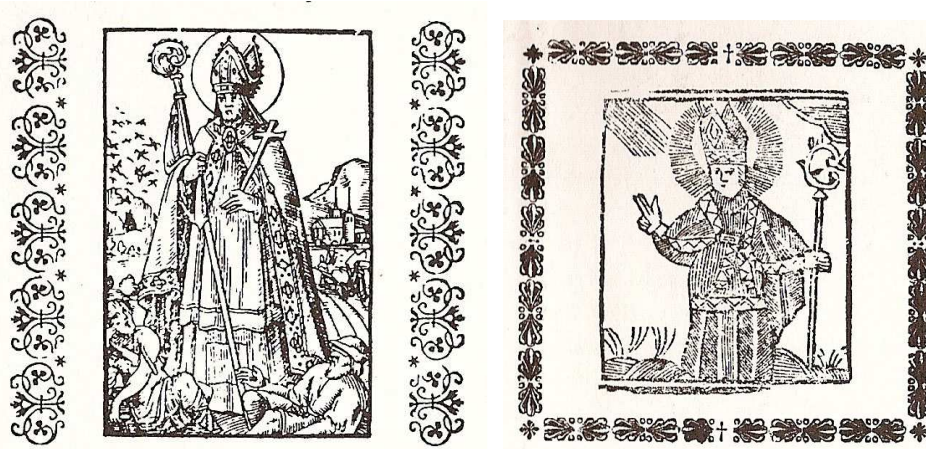
6. ZÁVĚR

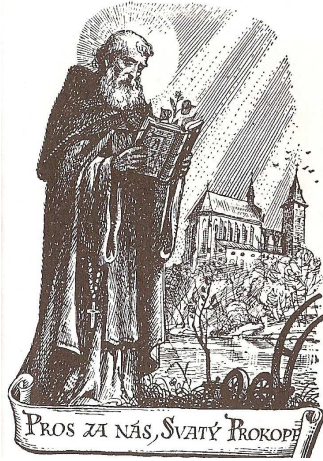
BIBLIOGRAFIE

- Blaschke, Karel.: Velká kniha citátů. Knižní expres, 2004
- Herout, Jaroslav: Staletí kolem nás. Orbis. Praha, 1961
- Hrdiny, K., Tomek V. V., Bláhová M.: Pokračovatelé Kosmovi. Praha 1974
- Klement, Method K.: Jsem ražen z českého kovu. Vyšehrad, 2002
- Pobuda, Karel: Staletý památník havířské slávy, nákladem vlastním. Cyrillo-Methodějská tiskárna, 1926
- Podlaha, Antonín: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Příbramském. Archeologická komise při české akademii císaře F. J. I. pro vědy, slovesnost a umění, 1901
- Ravík, Slavomír: O světcích a patronech. Nakladatelství Levné knihy KMa 2006/
- Reichertová, Květa a kol.: Sázava, památník staroslověnské kultury v Čechách. Odeon, 1988
- Sommer, Petr: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa. Cover & Typo, 2006
- Zádrapa, Karel a kol: Slinutá keramika, kamenina, porcelán. SNTL, Praha 1971

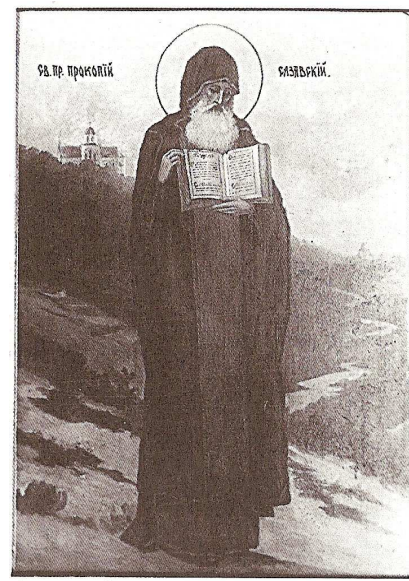
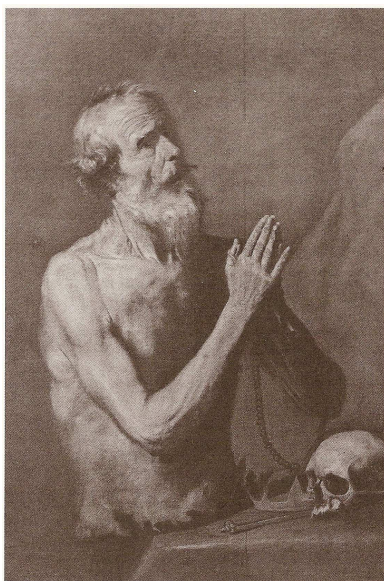
PŘÍLOHY

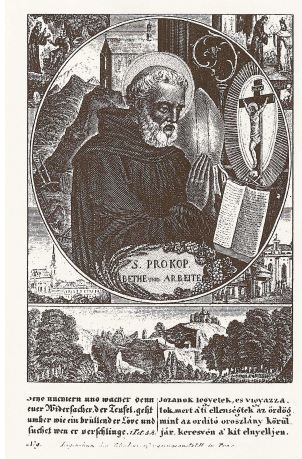
Různá vyobrazení sv. Prokopa

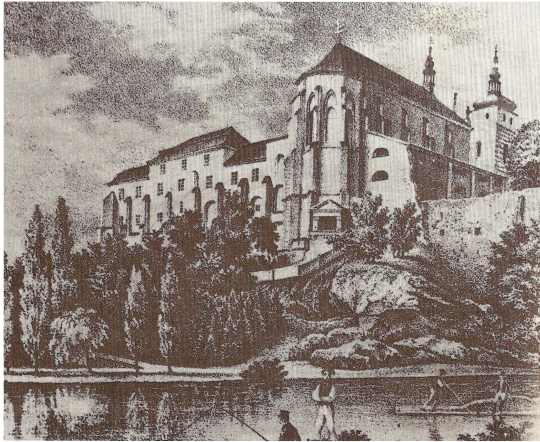
AUTOR: V. H. BRUNER

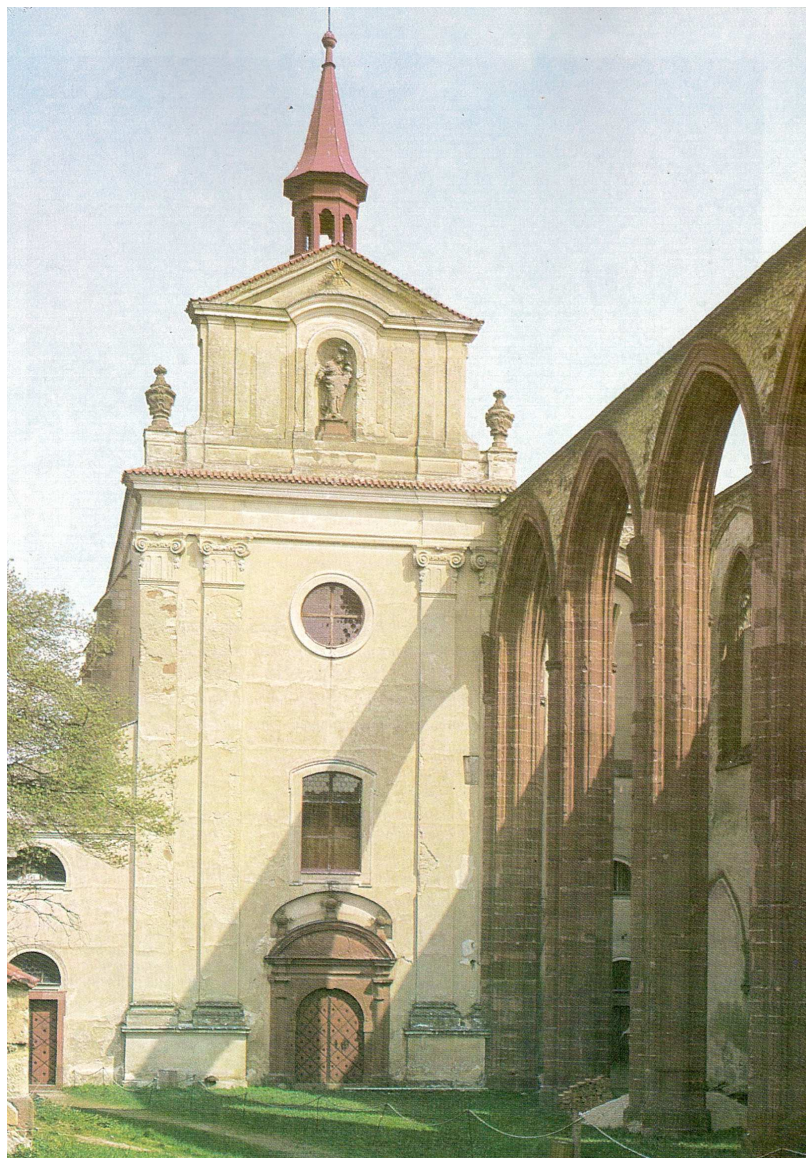

Sázavský klášter

Doba největšího rozkvětu

Současnost

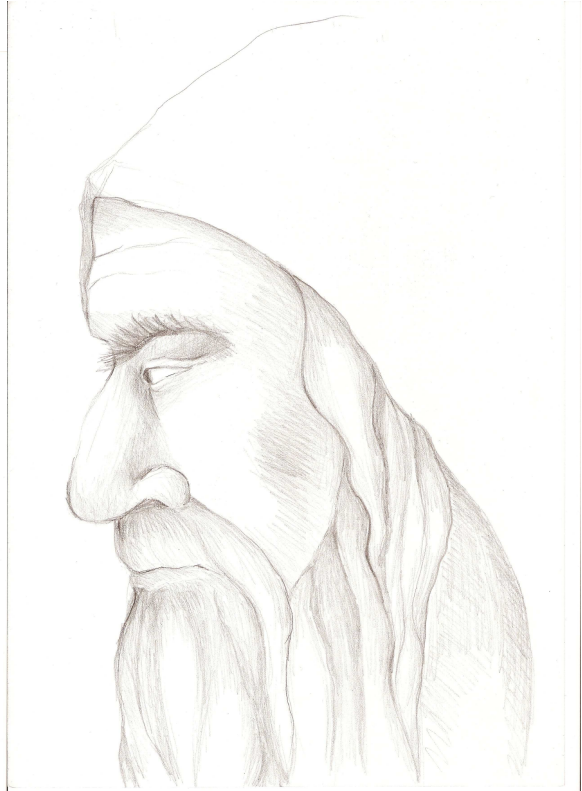
Původní návrh

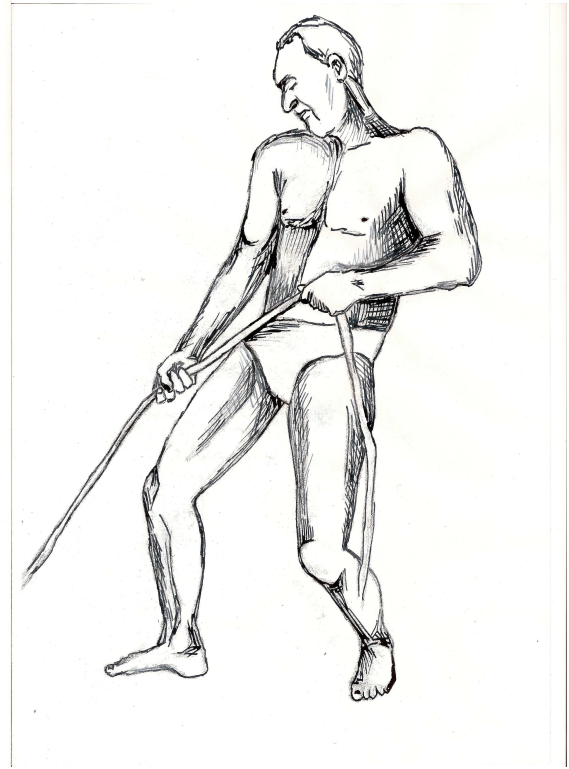
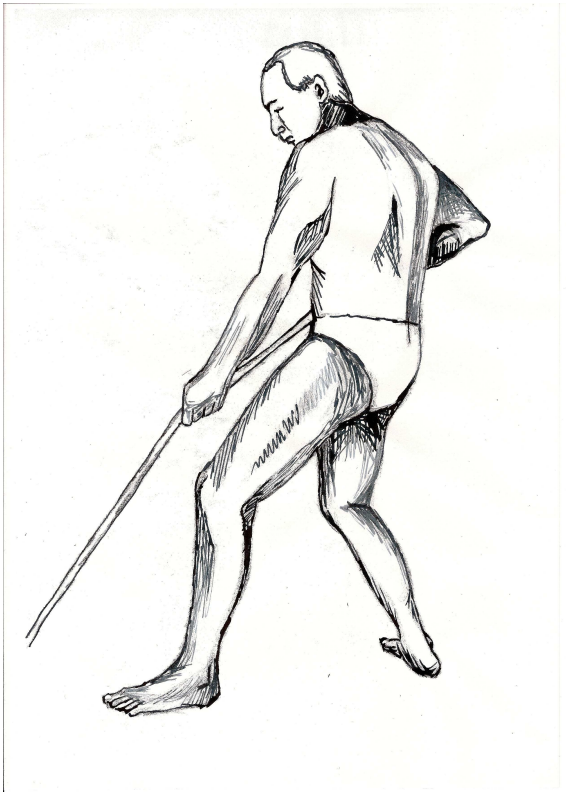

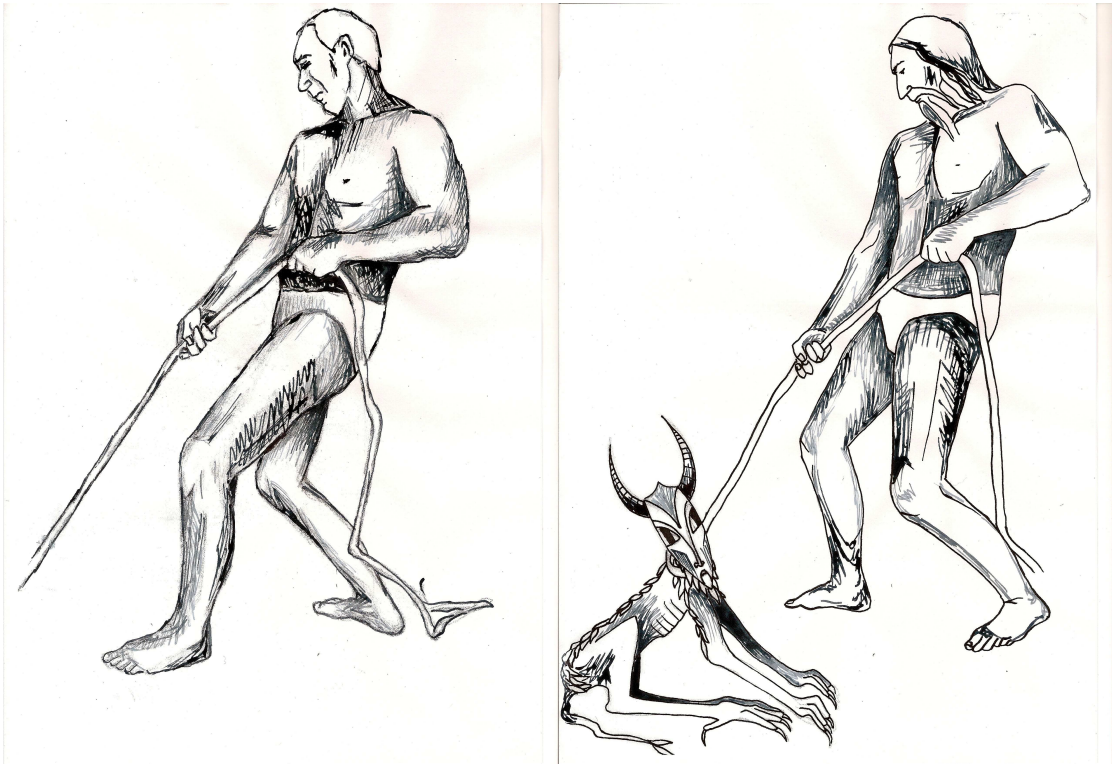
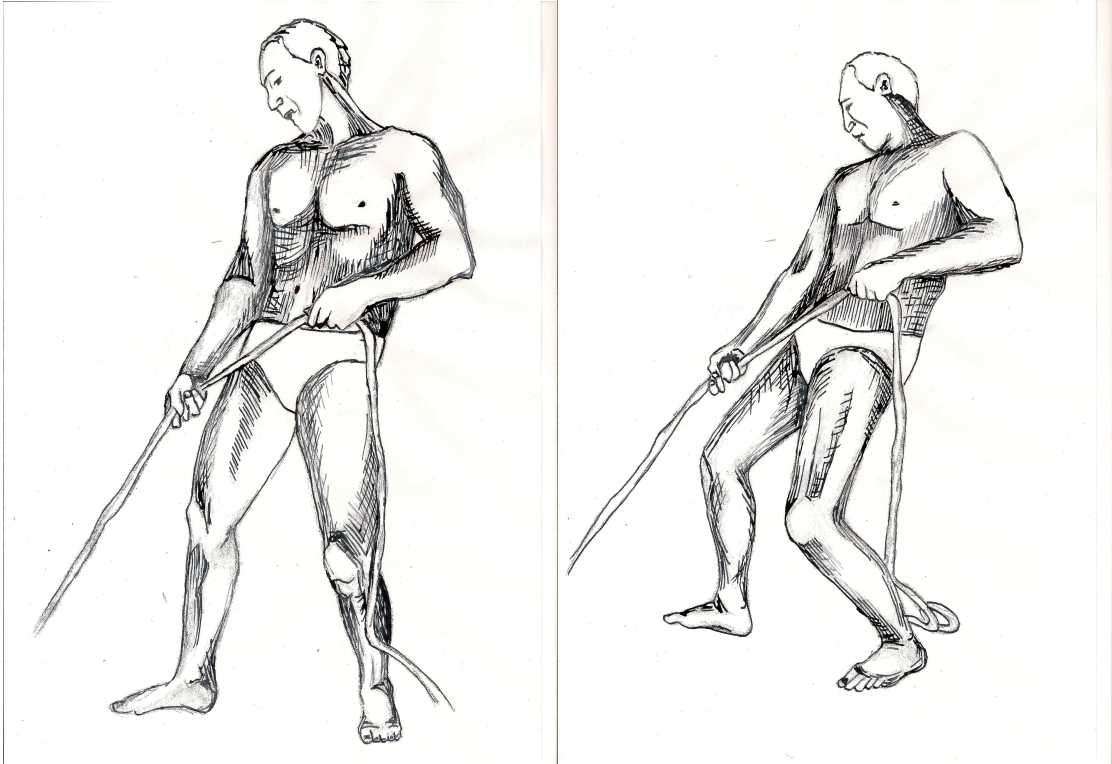
Kresebné návrhy

Skica čerta

Průběh práce

Konečná podoba

Kostel sv. Prokopa

Fotomontáž umístění

